

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

חימום סופלה בשבת - איסור נולד

לסחוט פירות העומדים למשקים. בר"ן (שם, ובר"ף שבת כד.) הביא לשני השיטות, וכתב שדעת הרמב"ם (שבת פכ"א ה"ג) כדעת הרשב"א, שהרי כתב דין זה בתוך ההלכה של איסור סוחט, וכן כתב המגיד משנה (שם).

שיטת בעל התרומה

בספר התרומה (סו"ס רלד; סו" רלה) כתב שטעם האיסור משום 'נולד', ולכאורה כוונתו מצד איסור מוקצה של נולד, אלא שאיסור מוקצה הוא להשתמש במים אחרי שהם נעשו, ובהכרח שיש כאן איסור מחודש שאין לעשות מוקצה חדש בידיים. ובלשון 'נולד' הביאו דבריו גם הרמב"ן והרשב"א והר"ן (שבת שם). ויש לעיין היכן מצאנו שיש איסור לעשות מוקצה בשבת.

ואכן ראשונים אחרים (ריב"ן תוס' רא"ש, פסקי רא"ש, רבי חזקיהו ממגדיבורג, ריטב"א, נמוק"י שבת נא: מהר"ח אור זרוע סי' פד, רבינו ירוחם נתיב ב ח"ג) כתבו בפירוש שכוונתו מצד 'מולד', וכמו שביאר רש"י שאין לעשות דבר חדש בשבת, אלא שרש"י אסר דווקא כאשר שובר את הברד והשלג בידיים, שזה דומה למעשה מלאכה, ולא באופן שרק מניח בכוס וגורם שייצורו מים מאליהם, אבל בעל התרומה סבר שגם לגרום שייולדו מים אסור, ולכן הגדיר את האיסור בשם 'נולד', וכוונתו שאין לגרום הולדה של דבר חדש ולא לעניין של מוקצה. ונראה שזו גם כוונת הרמב"ן והרשב"א שכתבו כלשון בעל התרומה שאיסור משום נולד, והיינו שאין להוליד בשבת בגרמא. המשך בעמ' ב'

בתשובה הקודמת נידונה שאלת היתר לחמם עוגת 'סופלה' טרם הגשתה בקינוח סעודה, שם הרחבנו לדון מצד איסור מלאכת בישול, וזאת מכיוון שהחלק הפנימי של הסופלה הוא לח, וקיימא לן שבדבר לח יש בישול אחר בישול (סי' שיה סעיפים ד, טו), והעלינו להקל מכמה צדדים שאין בו חשש איסור בישול. בתשובה זו נתמקד בשאלת המסת קוביית השוקולד המצאת בחלק מסוגי הסופלה, שעל ידי החימום היא נמסה, ויש לדון אם יש בכך חשש משום איסור 'נולד' כפי שמבואר בראשונים שאסור לגרום לדבר קשה להיות נוזלי משום שהוא מייצר דבר חדש בשבת; עוד נברר אם אין איסור מצד ריכוך דבר קשה, שגם הוא תולדה של אב מלאכת בישול, וכמו שיבואר.

איסור ריסוק שלג וברד למים

בגמרא (שבת נא:) הובאה ברייתא שאין שוברים את שלג והברד בשבת כדי שיוזבו מימיהם, אבל מותר להניחם בתוך הכוס והוא חושש על מה שהם נמסים שם, וביאר רש"י (שם) שהאיסור הוא 'משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה, שבורא המים האלו'. אבל לתוך הכוס שנימוח מאליו אינו חושש כי אינו דומה למלאכה שבורא המים, כיון שהמים נוצרים מאליהם, וברמב"ן (שם) ביאר האיסור להוליד דבר חדש שהוא 'סרך-מלאכה'.

אמנם ברשב"א (שם) כתב שהאיסור משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין, והיינו שבני אדם יטעו שכשם שהברד והשלג מותר להמיס אותם בידיים למשקה שבהם כן מותר גם

הלכה למעשה

משולחן מורנו הרב שליט"א

מותר באכילה:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

מאחר והסיר לא היה בן יומו, לכן המרק מותר באכילה, אך את הסיר צריך להכשיר.⁵

בעל קורא שהצביע על מקום אחר

בתחילת הקריאה כאשר עלה הכהן לתורה, הראה לו בעל הקורא בטעות במקום אחר ולא במקום הנכון, האם העולה צריך לחזור ולברך: תשובת מורנו הרב שליט"א:

למנהג הספרדים אין צריך לחזור ולברך⁶, ולמנהג האשכנזים מעיקר הדין צריך לחזור ולברך את הברכות ללא אמירת 'ברכו'.⁷ אמנם שאילה זו כמעט ואינה מצויה משום שבדרך כלל יודע העולה מה היא קריאת היום, אלא שלא התבונן לדקדק אם הבעל קורא מראה לו במקום הנכון, או שלא התבונן כלל במה שהבעל קורא מראהו, ולכן אין צריך לחזור ולברך.⁸

לחמם בשר יבש על שקית מים חמים

אחד שהיה בנסיעה בשבת מחוץ לביתו, ורצה לחמם עוף קר שהיה עמו; סיר לא היה לו והדרך אותה מצד לחמם הייתה, למלאות שקית ממיחם ולסגורה, וכך להניח את העוף על גביה מבחוץ האם מותר לעשות כן בשבת: תשובת מורנו הרב שליט"א:

אם העוף יבש לגמרי הרי מותר לחמם אותו גם באופן זה, כיון שאין בישול אחר בישול בדבר לח.⁹

משולחן גוי למסעדה

פירסמתי מודעת דרושים משלוחנים למסעדה שתחת בעלותי; הגיע אלי אחד שבשיחה איתו הובהר לי כי הוא כלל אינו יהודי, האם אפשר להעסיקו כמשולחן: תשובת מורנו הרב שליט"א:

חז"ל חששו על דבר מאכל שנמסר לידי גוי שמא יחליפו במאכל אחר טרף, והצריכו שהיהודי יחתום את המאכל ב'חותם בתוך חותם', באופן שכאשר יפתח יתקלקל החותם.¹ חשוב להדגיש כי הלכה זו נוגעת לא רק בשליח גוי, אלא בכל יהודי שאינו שומר על כשרות,² ועל כן לכתחילה כאשר מעסיקים במסעדות או בקייטינג משולחנים גויים או יהודים שאינם שומרים על כשרות, צריך לקשור את השקית בקשר משונה, ובדבר הצריך שתן חותמות יעשה שני קשרים,³ או להדביק שתי מדבקות באופן שכאשר פותחים את הכלי המדבקה תיקרע. אמנם בדיעבד אפשר להקל כשיש כמה צירופי קולות.⁴

בישול מרק בשרי בסיר חלבי

לאחר חנוכה הסיר החלבי עמד במיבש כלים, ובשל כך בחוסר שימת לב לקחתי אותו בישלתי בו את המרק הבשרי לליל שבת, יש לציין שהסיר לא היה בן יומו, האם המרק

מצא יתרת כסף

אחד החזיר לי הלוואה שטר של 20 שקלים והכנסתי לכיס, לאחר מכן מצאתי לפתע שיש לי כביס שני שטרות של 20 שקלים; לא זכור לי שהיה לי לפני זה שטר אחר, שאלתי את הלווה, וגם הוא אינו יודע אם הביא לי בטעות יותר, מה עלי לעשות:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

ספק זה נקרא 'איני יודע אם נתחייבתי', כלומר, שבשונה מאחד שלווה ואינו זוכר אם פרע שספקו מוגדר: 'איני יודע אם פרעתיך', כאן הספק שלו הוא אם בכלל התחייב לו אי פעם, ומאחר שאף התובע אינו יודע, הדין הוא שפטור אפילו לצאת ידי שמים.¹⁰

חיוב תשלום סכום המע"מ למי שהזיק בחנות

הלכתי בחנות המכולת ובשוגג הפלתי כמה בקבוקי יין והם נשברו; האם אני חייב לשלם את מלוא מחיר היין, או שאת אחוזי המע"מ אפשר לקזז, כיון שאין המוכר נזיק מכן:

תשובת מורנו הרב שליט"א:

המזיק חפץ בחנות, חייב לשלם כערך המחיר שהוא נמכר בחנות, ולא כמחיר שהמוכר קונה מהסטיטונאי,¹¹ אולם לגבי אחוזי המע"מ (כיום 18%), אפשר לנכות לפי חישוב האחוזים שבין קניית המוכר מהסטיטונאי למחירו בחנות.¹²

1 ש"י יו"ד סי' ק"ח ס"א.
2 נתלקו הפוסקים אם יהודי שחשוד באכילת טרפוד חשוד גם להחליף כמו שחושדים בגוי. לדעת הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ח ה"ה) החשוד לאכול אינו חשוד להחליף, ולדעת הרשב"א (תורה"ב בית ד' שער ב) החשוד לאכול דברים שהרבים לא מקלים בהם חשוד גם להחליף. השו"ע (י"ד סי' ק"ח פ"ח) פסק בסתם כרמב"ם וכיש אומרים הביא את דעת הרשב"א, אבל במקור"א (סי' ק"ח פ"ח) סתם להחמיר כרשב"א. וראה בערוך השלחן שם (פ"ח סי' ק"ח).
3 על אכילת איסורים מפורסמים, היה חשוד על החלפת אותם המאכל וכן נקטין להלכה, (ראה פסקים ותשובות סי' ק"ח אות ב').
4 ויש שהורה שאף שרוב אלו המוגדרים חילונים אינם אוכלים מאכלים שאינם בחזקת 'בשר', מ"מ הם מוגדרים כעמי הארץ ואין להקל לסמוך עליהם.
5 וכן נתקל לדמויי עליהם.
6 בחשש לאוריינות הצריכה שתי חותמות ובחשש דרבנן חותם אחד (שם ס"א).
7 מכיון שהשליח פרנסתו מן שן ידועת שלא חוששים

8 (סי' י"ד ועוד השלחן אות 1).
9 ולמנהג הספרדים בכל ענין חזור ומברך כ"פ בכך החיים (שם סקט"ז), ילקוט יוסף (סי' ק"ח פ"ח).
10 בשו"ע סי' ק"פ (ס"ג) הביא ב"דעות, ובמשנ"ב (סק"ט) פסק שצריך לחזור, וכתב שאם הפרשה הראויה לקרות הייתה גם כן מגולה לפניו בעת שהראו לו המקום הראשון, הסכים ה"ט' ושאר אחרונים שאין צריך לחזור ולברך, ודעתו הייתה על כל מה שמגולה לפניו שסמטמא דעתו על כל מה שפתחו לפניו.
11 כהכרעת הפמ"ג (פ"ו סק"ד) המובא בב"ה"ל (סי' ק"ח פ"ח) (הכרעות) ולא כדרך החיים שאינו מחלק בזה.
12 ראה סמ"ע ס"ט. סיכום הדינים: איני יודע אם נתחייבתי ותובע ברי, אינו חייב מדינת רק לצאת ידי שמים. איני יודע אם פרעתיך, והתובע טוען ברי שחייב, הלווה חייב לשלם מדינת. [בביאור ה"ט] בתשובה סוף ה"ט מכיון

החלפה משום 'שלא מרע אומנותיה', (פרח סק"ח), והרבה חלקו עליו ועכ"ל בדיעבד סמכו צירוף קולא זו (ורכ"ת שם סק"ד-לט, תשובות והנהגות ח"ב סי' שצ"ב), עוד קולא יש אם מכיר את האוכל בטביעות עין (סי' ס"ה), אם עובר השליח דרך מקום מעבר לרבים (סי' ט"ז), אלא שיש שכתבו שבתוך מכונית עדיין יש לחשוש שמחליף, אבל באופנוע או כשהולך רגלית יש גם קולא זו.
5 שו"ע יו"ד סי' צ"ג, וסי' קכ"ב ס"ב. אם הסיר היה בן יומו צריך ששים כנגדו החלב, ובד"כ אין ששים כנגד כל הסיר שהרי משערים ע"פ כל הסיר. חשוב לציין כי זה דוקא אם הסיר היה נקי ולא נשאר בו חלבי. עוד יש לסייג שאם מוזרר בחבשיל מאד חריף, שגם באינו בן יומו יש לחשוש. ועוד צריך לדעת שלא להשאיר על הפלטה, אלא להורידו אל מיד, כמו שמביא הרי"ק תשובה (סי' צ"ג סק"ט) שכ"ח 'ואם בישל בשר בקדירה חולבות שאינה ב"י ובעוד התבשיל על האש נזכר שהקדירה הוא של חלב אסור לגמור הבישול בקדירה זו, וצריך לסקל היכף הקדירה מעל האש והשתא הוי ודאי לכתחלה ונותן טעם לפגם אסור לכתחילה והתבשיל יגמור בשולו בקדירה של בשר. ש"ת קול אליהו

וכן דייק הגרש"ז איערבאך בעל התרומה גופא שכתב (ס' רלה, ובמרכי' ס' של) 'הוי נולד כשנמחה ונעשה צלול על ידו, והיינו שהעביה היא מצד שעל ידו יש הולדה, ולא מצד שנוצר כאן מוקצה חדש. וכן מוכח בעיקר הדין שכתב אחר כך שמותר לתת ברד לתוך כוס כי הוא מאילו נמחה, וגם שאינו ניכר כדבר נפרד ועליו, ומוכח שיש שני דרגות באיסור, של מוליד בידיים ומשום מפרק כמו שביאר הרמב"ם, ומוליד שדיים, ומצד מה שמאליו נולד שזה פחות אסור, ולכן אם אינו ניכר שאין כאן כל כך מלאכה בהדיא אין לאסור.

[וראה עוד בספר הבתים (מלאכות האסורות בשבת שער ט אות א') שתמה גם על איסור 'מוליד' שכתב רש"י 'משום דקא מוליד בשבת', שהרי הלהכה אין איסור מוקצה בנולד, וכתב שלכן נראה שהאיסור משום מפרק כמו שביאר הרמב"ם, וכבר נתבאר שכוונתם כמבואר ברש"י משום טרף מלאכה שבורא דבר חדש].

ביאור מחלוקת הרמב"ן ובעל התרומה

ברמב"ן הקשה על בעל התרומה שהרי השתנות המצב של אוכל להיות מוקצה מותרת, ואין אוסרים משום שהוא נולד, ואפי' מותר לתחילה לעשות כן בתחילה, כמבואר בגמרא (שבת כג:): שמותר לחטוט פירות שאינם עומדים כלל למשקה, וגם פירות העומדים גם למשקה וגם למאכל אם היו העמידים למאכל זוב מהם משקה אין איסור במשקה, ורק בפירות העומדים למשקים אסור. ומטעם זה יצא לחלוק על דעת ספר התרומה, וכן הסכימו כמעט כל הראשונים לחלוק על ספר התרומה.

בר"ן (שבת נא: ובר"ף ס) כתב ליישב 'ואין זו קושיא אצלי, דשומן זה כל זמן שלא קרש זך וצלול הוא ודרכו ככה, אף שקרש כפירות העומדין למשקה דמי'. באחרונים (תהלה לדוד ס' ש"ח ס"ט, פנים מאירות ח"א ס' פד, ועוד) תמחו על עיקר יישוב, כי האיסור בפירות העומדים למשקים משום גזירה שמא יסחוט, וזה עולה כטעם שכתב הרשב"א שהאיסור בשבית שברו ושגל משום גזירת סחיטה, אבל בעל התרומה כתב בהדיא שהאיסור הוא משום נולד.

אלא שישטת הרמב"ן (שבת מג: מלחמות' ה' על הר"ף שבת ו: וכן מוכח ברמב"ן שבת נא: שהשווה דברי רש"י של איסור מוליד בבורא המים הללו לסוגיית משקין שזבו. ובר"ן חולין יד:) שהאיסור במשקים שזבו משום 'נולד', ולפי זה שאלת הרמב"ן היא שהרי כל האיסור דווקא כאשר אוכל נעשה למשקה, אבל שומן לא נעשה למשקה רק נשאר אוכל כפי שהוא כעת, ולא נתחדש בו שינוי חשוב מאוכל למשקה, ושינוי צורה לחוד אינו נחשב לנולד, שהרי פירות שאינם עומדים למשקה מותרים בסחיטה למשקה, כיון שאין על היוצא מהם שם משקה.

ובזה חידש הר"ן שהאיסור אינו דווקא בלעשות מדבר אוכל דבר משקה, וגם כאשר דבר אינו נמצא במצב הראוי למאכלו, כאשר מביאו למצב הראוי למאכלו זה חידוש חשוב ועובר בנולד. ולכן שומן שרדו למאכל בלהיות זך צלול ולא מוקשה, עשייתו כדרך אכילתו זה חידוש חשוב ועובר בנולד, וכשם שפירות שעומדים בעיקרם לסחיטה, סחיטתם המכשרתם ליעודם הוא חידוש חשוב והוי נולד. (וכן כתבו מגורו הסוטה"ה ס' ש"ח סק"ח, אגלי טל מלאכת דוש, ס"ס לו, ובס"י לז סק"ג כתב שבכך מתיישב שאלת הפנים אחרות).

הלהכה

בבית יוסף (ס' ש"ח ס"ט) כתב דכיון שהאיסור בשבית ברד ושגל הוא מדרבנן, הן לדעת רש"י שיש איסור רק בשובר בידיים, והן לדעת הרמב"ם שהאיסור משום גזירת סחיטה ולכן רק כאשר שובר בידי אסור, ועל כן מותר להמיס שומן בחום כשאינו ממיס בידי, וכן כתב הרמב"ן שאין מלאכה כספר התרומה, וכן פסק בשולחן ערוך (שם).

אבל הרמ"א כתב שהגם שעיקר הדין כדעת רוב הראשונים המתירים, נהגו להחמיר כדעת ספר התרומה, ולכן לתחילה אין להמיס שומן בחום אצלה, אבל במקום הצורך יש לסמוך על המתירים. וכתב ש"ע הרב (ס"ז) ופסקו במשנה ברורה (שם ס"ק קיז) שבמקום הצורך אפי' לתחילה יש להלקל, וכל שכן שאין לאסור בדעיבת אם המיס. ועוד כתבו האחרונים שבמקום הצורך היינו בשיש לו אורחים (לבוש ס"ז), או כאשר המאכל הוא מעיקר הסעודה והמניעה שלו גורמת פגיעה בעונג שבת (צ"ח אילנות ח"ו ס' לז אות יא: או גנברו ח"ג ס' ח"ה ולענין; ועוד).

בזב רק מעט שומן או רק בתוכו שאינו ניכר

בבית יוסף (שם ס"ט) הביא שספר התרומה (במפתחות לסימן רלה) כתב, שאם מערב שבת עיריה ושפך חוצה המים והשומן שבתוכה מותר לחמם בשבת הפשטידה. וכתב בבית יוסף: 'נראה מכאן שאפילו לדעתו מותר להחמם בשבת חתיכת בשר שמן ואף על פי שמקצתו זב, שאם לא כן אף על פי

ששפך המים והשומן הוה ליה לאסור מפני חתיכות בשר שמן שבתוך האינפנאדה (-הפשטידה) שהם נפשיים זבים, והטעם משום זכיון דדבר מועט הוא אהר הנפטר לא חשיב ושרי'.

במגן אברהם (סקט"ז) הביין שגם המרדכי והכל בו חששו לדעת ספר התרומה, ולכן אסרו קרוב מדי לאש שהיך סולדת שם, והדבר יגרום שהשומנים יצאו גם לבחוץ, שהרי כל זמן שהשומן נמס בתוכו אין איסור וכמו שכתב הבית יוסף בדת בעל התרומה. והנה הבית יוסף התיר בדבר לח מועט משום דלא חשיב, אבל בלשון המגן אברהם להתיר מה שנמס בתוכו, שאפשר שהטעם לפי שאינו ניכר מבחוץ וכעין ההיתר להמיס בתוך כוס מים שאינו ניכר, או שהטעם שמה שבתוכו נחשב תמיד לדבר מועט שאינו חשוב.

ואכן בשו"ע הרב (ס"ז) כתב שיש שני היתרים. א. כאשר מה שנימוח נבלע בפת עצמו ואינו בעין, מותר אפילו לכתחילה וכמו שמותר ליתן חתיכת ברד לתוך כוס מים. ב. ואפילו אם מקצתו זב לחוץ מעט ונראה בעין, כיון שדבר מועט הוא אינו חשוב כלום ומותר, ולכן מותר להחמם בשבת חתיכת בשר שמן אף על פי שמקצתו זב כיון שדבר מועט הוא. ובמשנה ברורה (ס"ק קה) הביא את ההיתר של המגן אברהם מצד שזה מעט ובתוכו, ונראה שפירש שאין כאן היתר מיוחד מצד שאינו ניכר, אלא מצד שהוא מעט. אך בעיקר הדין בוודאי לכולי עלמא יש היתר של 'אינו ניכר' מגור, וכמבואר לגבי המסת ברד בתוך כוס מים.

איסור נולד בסופלה

ומכאן לנידון דידן, וכאמור יש כמה סוגי סופלה: א. סופלה שהעיסה מורכבת בעיקר מביצים, ואין אופים אותה עד מצב של ייבוש, ולכן פננים נשאת עיסה מעט נחולית. ב. סופלה שמניחים בתוכו בשעת האפייה שוקולד מוצק, והוא נמס בשעת האפייה ומתערב מעט בעיסה הכללית של הסופלה, ולאחר האפייה מתקשה בחורה. ג. סופלה שמניחים בו לאחר האפייה קוביית שוקולד.

החימום של סופלה שיש בו קוביית שוקולד גורם להמסה מחדשת של השוקולד, וגם סופלה שאין בו קוביית שוקולד אלא שנעשה מראש באופן שהעיסה הפנימית שבו נשאת צמיגית ומעט נוזלית, או ההתקררות של הסופלה גורמת שהעיסה הפנימית מתקשה, לכאורה זה דומה לשומן של הפשטידה שמתקשה כאשר היא לא חמה, וכתב ספר התרומה שאסור להמיס את השומן בחורה בחום כי לאכול, כי הברך נחשב כמוליד דבר חדש, וכן כתבו לדינא כמה מאחרוני זמנינו לאסור לדעת הרמ"א שיש איסור נולד, ולהתיר רק לדעת השו"ע שאין איסור נולד.

אבל אחרוני זמנינו אחרים יצאו לדון להתיר לכולי עלמא, משום שהשוקולד נמצא בתוך הסופלה, וזה דומה לשומן מועט שאין יוצא מתוך הפשטידה שכתבו הפוסקים להתיר כי הוא מעט וכי הוא אינו ניכר. אך לכאורה נראה לחלק, שכל ההיתר של מעט ואינו ניכר נאמר דווקא כאשר סגורת החימום הוא הפשטידה כולה, והשומן טפל אצלה, אבל פעמים רבות עיקר המטרה בחימום של הסופלה הוא ההמסה של השוקולד, ולא החימום הכללי של הסופלה, ולא ניתן לומר שהשוקולד הוא מעט ואינו עיקר ואין את האתרת שכתב בבית יוסף מועט. וגם מצד ההיתר שכתב ש"ע הרב בדעת המגן אברהם שכאשר השומן נמס בתוך הפשטידה אינו ניכר ומותר, הרי ביאר שההיתר משום שהוא 'בלעל בפת עצמו', אבל השוקולד אינו נספג בתוך הסופלה.

אכן כאשר השוקולד ממש מועט, או שהשוקולד נספג ברובו במאפה ואינו ניכר בפני עצמו, יש להתיר. וכן באופן שגם לאחר המסה השוקולד לא יהיה נוזלי אלא צמיגי מאוד, נראה שאין כאן מספיק מציאות חדשה כדי להיחשב 'נולד'.

שוקולד דרכו במוצק ואין כאן נולד

אמנם לדינא נראה שאין איסור בדבר, שהרי נתבאר לעיל שגם לדעת ספר התרומה שינוי מצב מפרי למשקה אינו אסור מצד נולד רק כאשר הפרי אינו נמצא כעת במצב האכילה הראוי לו, ולכן רק בפרי העומד למשקה נחשב המשקה לתיוקן חשוב ומשכך 'נולד', אבל פרי שדרכו באכילה המשקה היוצא ממנו אין בו חשיבות של תיוקן גדול להיות 'נולד'. ועל שומן כתב הר"ן לבאר שמצבו כמוצק אינו מצב האכילה הראוי לו, ולכן התיוקן שלו להיות נולד לח צלול הוא תיוקן חשוב להיות 'נולד'.

ומכאן שהשוקולד שבתוך הסופלה שמתאים לאכילה גם במצב מוצק, הגם שהאדם כעת מבקש לאכול אותו במצב חם ונוזלי, אין כאן שינוי חשוב של תיוקן להיות 'נולד' ומותר, וכשם שאם אדם מבקש כעת לעשות מפרי שדרכו באכילה למשקה, יש את הולכים אחר דעת האדם כעת, אלא אחר דרכו הרגילה של הפרי שאין זה משקה חשוב להיות 'נולד', ומטעם

זה הדגיש הר"ן שדרכו של השומן להיאלק תמיד לח צלול ולא מוצק, ויש כאן תיוקן חשוב להיות 'נולד'.

וכבר כתב הבית מאיר (ס' ש"ח ס"ט) לדייק מלשון הר"ן שמותר לחמם דג העשוי עם חמאה, אפי' שהחמאה נתקשתה והוא מבקש כעת להמיסה, וזה לשוננו 'דהא תינח בשומן דידוע שאין דרכו לאכול אלא אחר שנימחה, מה שא"כ חמאה דעיקר אכילתה הרמב"ן פשיטא ופשיטא דלכולי עלמא שרי, כדהקשה הרמב"ן ותיוקן הר"ן לא שייך'. וראה בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ד ס' ע"ד אות ו) שהתיר להניח חמאה על גבי תפוח אדמה רותח, ודן מצד בישול, אך לא חשש כלל למה שהחמאה נמסה, וכן דעת הגר"ש אלישיב (הלכות שבת בשבתו פ"ח הערה לא, שבות יצחק בישול פ"ג ענף ג). גם הרש"י איערבאך (ש"כ פ"א הערה קצח) שאסר בחמאה וכפי שיתבאר לקמן היינו מטעם בישול, אבל לא מצד ההמסה של החמאה.

וכעין זה פסק הגרש"ז איערבאך (ש"כ פ"א אות מג הערה קמג) מכת ביאור הר"ן בדעת ספר התרומה ש'רוטב שרגילים לאוכלו גם כשהוא קרוש, כגון ציר דגים, ומותר להפשירו', משום 'בזמננו שרגילים לאוכלו כשהוא קרוש, וגם רגילים שלא להפשירו, מסתבר דשרי'. וכן פסק תלמידו הגר"א בנבצל (תשובות רבי אביגדור הלוי עמוד שז) לגבי המסת שוקולד.

ריפוי והמסת גוף קשה

ברמב"ם (שבת פרק ט הלכה ו) פסק 'הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב. כללו של דבר כי שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל'. וכתבו האחרונים להוכיח שהגם שאין בישול אחר בישול, יש איסור ריכוך אחר ריכוך במתכת, שהרי הגמרא (שבת קו) דנה על איסור בישול במיתת בית דין של שריפה בפחית ממתכת מותר, ומוכח שגם בריכוך חוור יש איסור, שאם לא כן, הרי ניתן להשתמש במתכת שכבר הותכה פעם אחת.

המסת מאכל קשה

בספר באורחות חיים (הלכות שבת ס"ק עז, כל בו ס' לא ד"ה המתין) הביא את דברי רבי דוד בן לוי (בעל ספר המכתם) שהאיסור להרפות דבר קשה, היינו דבר שקשה מעיקר ברייתו, ותיוקנו הוא לעשותו רך, אבל דבר שעיקרו מברייטו רך ורק שנתקשה מחמת מקרה וכגון שנקפא בקור, אין איסור לחזור ולרככו, ועוד הקשה משומן שמעיקרו הוא קשה ומותר לרככו, וכמו שכתבו הראשונים לבי השומן שבתוך הפשטידה (הובאו דבריהם לעיל), ויישב ששומן זה כבר נתרך בשעת הבישול של הפשטידה.

וזה לשונו: 'אפילו נקפה השמן מרוב קרירות, מפשירו שם, הדפשו לא זה הוא בשולו אחר שאין תחילת ברייתו להיות נקפה, ולא דמי לחלב ודונג והנהו תחלת ברייתו להיותם קפואים. וכן הדין נמי להניח פאנאדה או תבשיל צונן לחממו כנגד המדורה ואע"פ שהופשר השומן והמרוק שנקפה בתוכה אחר שכבר נשתנו ע"י בישול מע"ש אין בכך כלום אם נקפא אחר' ונתפשרו כנגד המדורה עכשיו'.

והקשה בספר נשמת אדם (לכל א 1 אות ו) שהרי מדין מיתת בית דין בתיוקן מתכת מוכח שיש ריפוי אחרי ריפוי, והשאר הדבר בצריו עיון, ובשבת שבת (מבשל אות יג) כתב לחלק בין חלב ושומן שהם משתנים בבישולם ולכן אין בהם בישול אחר בישול, ובין מתכת שאין בה שינוי בבישול אלא רק ריכוך, ולכן יש בה בריפוי אחר ריפוי. וכן כתב באגלי טל (מלאכת האופה ביאורים אות נה סק"א).

אבל בכלל שבת (מלאכת האופה) כתב שההיתר בשומן כי הוא נקפא בקור ולא מטבועו הוא קפוא, ולפי דבריו אין כאן היתר חדש מצד שהוא כבר התבשל פעם אחת, וזה לפי גרסת הכל בו (שם), אבל באורחות חיים מפורש שטעם ההיתר מצד שכבר ניתך בבישולו וכמו שלמדו הנשמת אדם ושבת השבת בדעת הכל בו.

בשולא ומשיב (ליתא ח"ב ס' כ) דן האם מותר לעשות מלח צמימים, והביא תשובת הרמב"ם שיש איסור להרפות דבר קשה, אבל ברב פעלים (ח"ב ס' נב) כתב שהאיסור להרפות דבר קשה נאמר בריפוי לצורך מלאכה לעבד את המתכת בצורה הנדרשת, אבל המוכר או מוקשה כדי לאכול במקום מסוים זה או אחר החימום הוא דרך האכילה, ואין בכלל האיסור של מרפה דבר קשה, וברב פעלים לא הזכיר כלל מדברי ספר הכל בו שדן בהדיא בחימום שומן הפשטידה משום מרפה דבר קשה. וכדבריו כן כתב מהרש"ם בראן בספרו דעת תורה (ס"ה ש"ק ס"ה), ובהלכות שבת בשבתו (פ"ח הערה כח) כתב שכן הגר"ש דעת הגר"ש אלישיב בפשיטות שבמאכל אין איסור מרפה דבר קשה.

עוד יש לדון שאיסור בישול הוא גם לחמם כדי להנעים

הבטיח לפועל שכר יותר מהראוי לו

א. יעקב היה צריך להגיע למקום מסוים באזור התעשייה, אולם ירד מהאוטובוס בתחנה הלא נכונה ולא ידע איך ללכת לכתובת היעודה, לפתע החל לרדת גשם עז כשהוא ללא אמצעי הגנה משך נופף ונאשות בידו לעבר מניית שעברה בסמוך; 'לאן אדוני' שאל הנהג, ויעקב נקב את הכתובת אותה חיפש, הנהג שזיהה את ההזדמנות השיבו: 'נעשה לך בשבעים וחמש', יעקב התיישב במנוחת תוך 3 דקות הגיעו ליעדם. הלווקח מצאו טוען לנהג שלא התכוון לשלם מחיר מופקע כל כך וישלם לו 25 כח, כמו המחיר האמיתי, עם מי הדין; ב. ראובן שבנו בחור טוב נלחץ בטרם עת, וכבר כשהגיע לגיל 18 וחצי, הבטיח לשלדן תוספת של 3000 ש"ח אם יצליח לשדך את בנו תוך חצי שנה. השידוך קם והיה ונשאלת השאלה האם צריך לשלם ועלמוד בהתחייבותו:

תשובה: שנינו במסכת בבא קמא (קטז:) בעל הבית דבש שנסדקה חביתו, ופגש בעל הבית יין שהוא זול מהדבש וביקש ממנו שישפוך את יינו כדי שיוכל לשים שם דבש וישלם לו דמי יינו, חייב בעל הדבש לשלם לבעל היין דמי יינו, ובגמרא הקשו (קטז) על כך במרייתא שעוסקת באדם שבורח מבית האסורים וביקש מבעל ספינה שיעבירו והבטיח לו שכר יותר מהרגילות, שאינו צריך לשלם לו יותר מהמחיר הרגיל, ומסקנת הגמרא, שאם בעל הספינה מפסיד מזה היות והוא דיגי ויכול בזמן הזה לדוג, חייב לשלם לו הדינר, ואם אינו מפסיד פטור מלשלם לו. (ויברר להלן הגדרת ההפסד).

והנה, במסכת יבמות (קז) מובא בגמרא מעשה ביבמה שנפלה לפני יבם שאינו הגון לה והיא רצתה שיחלוץ לה והוא רצה ליבמה, ואמר לו רב פפא שיחלוץ לה ויקבל תמורתו מאתיים זו. לאחר שחלץ אמר ר"פ שאינו צריך לשלם לו היות ויכולה לומר לו 'משטה הייתי בך'. ובדין זה של 'משטה' נחלקו הראשונים והפוסקים כיצד להבינו:

בבית יוסף - (י"ד סי' ט) הביא בשם הרמב"ן שודאי אדם המתחייב לפועל לשלם מחויב כפי שפסק עימו אף שהוא הרבה יותר מהסכום הרגיל, ורק בעושה מצוה בזה אפשר לומר 'משטה', ולכן הגמרא שואלת על היין והדבש שזה מצות השבת אבידה, וכן טול דינר והעביריני - הוא הצלת אדם, שזה מצוה וכן ביבמה היות והיבם אינו הגון לה הרי זו מצוה שיחלוץ לה, וכן כתב במרדכי (ב"ק סי' קעז) בשם ר' חזקיה שהטעם הוא מצוה וחיוב על הפועל לומר 'בסי' קעב הביא ש"י אחרת בסי' רמ"ו. ועולה כי לשיטה זו, רק דבר שהוא מצוה על הפועל לעשותו אפשר לומר 'משטה' לשיטת רב"ך.

בריטב"א (בימות קו. קידושין ח.) כתב שטעם דין זה שיכל לומר 'משטה' הוא משום שפסקתו הייתה מפני האונס. במעבורת הוא אנוס לברוח, בדבש - הוא אנוס כדי להציל את הדבש שנשפך, וכמו כן בחליצה היא בגדר אנוסה, שהיבם מסרב לחלוץ לה.

ובתשובת הרא"ש (סי' ג) כתב שאין אדם יכול להתחייב על מחיר יותר מהשכר הרגיל של המלאכה של בלי קניין מיוחד, והיינו - שכל הדין שסיכום של שכירות פועל, נקנה באמירה בלי קניין, הוא רק על סכום שהודר לשלם אותו. אבל בסכום גדול אינו מתחייב בלי קניין מיוחד על זה. לכן במרדכי (סי' קעב) הביא בשם הר"מ, ששדכן אין צריך לשלם לו יותר משכרו. ונראה מדבריו גם כן כהרא"ש, והרא"ש דובר ממי שנעשה ערב לחבירו.

ובתשובת מהר"י ב"ב (סי' צט דפ"ר, סי' קטן במהדורות אחרות) כתב את דברי הר"מ (הוא מהר"מ) שהביא המרדכי, וכתב עליו ב' אבות: א. מה שבמדרש הביא דפשיטא ליה כן למהר"מ, באמת הוא מוספק בכך, ומה שכתב בתשובות מיימוניות (נזיקין סי' כב). ב. גם שדכנות הוא מצוה, אבל דעת הרא"ש ברורה שהוא דיבר בערב שאינה מצוה.

העולה לפנינו כי יש שלוש שיטות בדין זה אצל יוסף וטעון לפועל משטה: א. בית יוסף ודעימיה רק דבר מצוה. ב. ריטב"א, רק באדם שהוא אנוס ואומרים משטה. ג. הרא"ש, תמיד יכול לומר משטה.

והנה בשו"ת (ה"ח סי' רסד סי') כתב הדין בין דבש שאינו צריך לשלם לו אלא את דמי יינו, זה מתאים עם הגמרא, וכן הביא הדין בבורח מבית האסורים שאין לו אלא שכרו. ולענין 'שדכנות' הרמ"א הביא את דברי הרא"ש והמרדכי שאין לו אלא שכרו הראוי לו, ובמהר"ש"ל כתב שצריך לשלם לו כל מה שהבטיח, ודעת הש"ת שהמהר"ש"ל לא חולק אלא מדובר במקום שאין קצבה לשדכנות, אך הקצות לומד שהוא מחלוקת ובפתחי תשובה (ק"ק) הביא שהמסגרת השולחן כתב תשובת ה"ח (סי' כח) שצריך לשלם, וכן פסק הלכה למעשה. אך הפנים מאירות חולק עליו וכן בתשו' שבות יעקב וחולק על ה"ח. וס"ל שאינו צריך לשלם יותר מהשכר הרגיל. וסרסור - בש"ך כתב שדינו כשדכן, אך למהר"י ב"ב ח"ג אינו כשדכן ומפני ששדכן הוא מצוה וסרסור הוא מתוך רצונו מצוה. וכ"כ הדברי ריב"ת.

ושיעור הפסקיה יותר על שכרו שכתוב כאן הביא בפת"ש מתשובת חוט המשולש שהשיעור הוא שתות. וכן כתב מהר"מ (ק"ק). עוד כתב שם המחבר שאם בעל המעבורת היה צייד והפסד שביטל מצודתו והעבירו חייב ליתן לו כמו שהתנה עמו ונחלקו הדעות בדין זה: דעת הסמ"ע שטעם הרא"ש והרמב"ם הוא שאף שברוך כלל הדגים שהיה צד אינם עולים לסכום שפסקו, - מכל מקום חייב ליתן לו כמה שפסקו מפני שאולי בדיוק כעת עולה לו סך זה. וכתב בקצות החושן (ק"ק) ששליטת הסמ"ע משמע שאם פסקו סכום שודאי לא עולה לו דגים - אינו חייב לשלם, אך הקצות עצמו סובר שהטעם אחר, והוא שכאשר הפועל מפסיד אפילו קצת צריך לשלם לו כל מה שפסקו וכעין דין דמגלגלין עליו את הכל בזה נהנה זה לא חסר.

והנה לשיטות שאפילו בסרסור יכול לומר משטה - ביאור בנתיבות (ק"ק) שהטעם שיכול להשתות אף שידע שאין זה המחיר ומכל מקום הסכים לשלמו הוא היות וחבירו אינה לכן יכול להשתות, אבל הכי שאין אונאה כאן בפועל אני צריך ליתן לו כל מה שהתנה עמו (נראה בבריו דווקא בשיטה שאפילו באינו אנוס ואינו מצוה - ג"כ יכול לומר משטה. אבל באנוס או מצוה, - אף בפועל יכול לומר משטה, דאם כן קשה איך יכול לומר משטה במעבורת הלא הנה"מ עצמו כתב ששם שצריך להעבירו תכף - יש לו דין פועל) אמנם בסוף דבריו וגם בחידושים כתב דפועל יכול לומר משטה ואולי אין כוונתו לפועל אלא לקבלן וסתם נקט לשון פועל. וממילא נראה ודאי דיכול לקלוח קודם שישלם לנקוט כהרא"ש שאינו צריך לשלם יותר משויו.

העולה לדינא:

א. אם נהג זה היה לו דין 'קבלן' או לא היה צריך לשלם לו אלא שכרו ולומר משטה אני בך, ואם טוען שבזמן הזה הפסיד הנכסות אחרות - אם באמת יתכן שהיה מרוויח בזמן הזה את הסכום שקצצה-צריך לשלם לו, ואם לא יכל להרויח סכום זה - הוא מחלוקת ולכן אינו צריך לשלם. אמנם כאן היות והוא צריך להסיעו תיכף ומיד, יש לו דין פועל כמו שכתב בנתיבות כאן - וממילא אינו יכול להשתות באינו אנוס, וצריך לשלם כל מה שפסק עמו, אבל אם הוא אנוס, נראה שגם בזה יכול להשתות ואינו צריך לשלם לו. אמנם כאן אינו אנוס כל כך גדול כמו בורח מבית האסורים ורק צער בעלמא שיש גשם וכו', ובספר פתחי חושן (שכירות פ"ח הערה נ"ה) נסתפק ל"מ"ד משטה אומרים כשיש לו סכנה אם אפשר לומר משטה בכל צער הגוף, וכתב שלא מצא לזה ביורו הפוסקים. (אמנם כתב שם דאנוס שצריך לילך שם בשביל ממו - אינו נקרא אנוס).

ב. אם הוא אדם עשיר וכדו' שמקובל שמשלם יותר, או שהשידוך הוא שידוך קשה, צריך לשלם כל מה שהתנה, ואם לא, אם השידוך טוען שיכול בזמן הזה לעשות שידוכים אחרים כלו בסכום זה, צריך לשלם לו [ובדרך כלל כן הם הדברים, שיתכן שבזמן שעבד על השידוך הזה, היה עושה שידוכים אחרים, ואם לא יכל לעשות שידוך כזה, ואינו צריך לשלם לו אלא שכרו הרגיל לשלם לשדכנים, ואם היה לשדכן הפסד מועט כגון נסיעות, טלפונים וכדו' מחלוקת כנ"ל ולדינא אין צריך לשלם, (כששילם כבר הדין משתנה ואינו יכול להוציא מיד, וכן הפועל הוא עני נעשה נדר חייב לשלם מה שהתנה).

את האכילה, אבל בתולדה של חימום מתכות להרפותם, האיסור הוא דווקא כאשר מרפה כדי לעבד את החומר, וכגון לעצב חלב לנר או מתכת לכלי, וכל כיוצא בזה, אבל כאשר מחמם אוכל לאכילה ולא למלאכה, אין איסור תולדה של ריפוי דבר קשה. וכעין זה כתב בספר הלכות שבת בשבתו (פ"ח הערה לא) והביא ראה מדברי רש"י (שבת קמה:) שבישול אחר בישול המותר הוא באופן שמתחמם בחמין כדי שיהיה נימוח, ומוכח שמצד מה שנימוח אין איסור, והיינו כי תחמם כלא לאכילה ולא למלאכה. אמנם באורחות חיים שהתיר חימום פטטידה רק מצד שהיא כבר חוממה פעם אחת, מוכח שאין היתר מצד שהחימום רק לאכילה.

ולכאורה יש להביא ראייה שאין איסור ריפוי דבר קשה בדברי מאכל, שהרי איסור בישול באוכל הוא רק כשמבשל כשיעור מאכל כן דרוסאי, ואם נאמר שהריכוך הוא בישול אי שיעור בישול הוא קודם שבישל כמאכל בן דרוסאי, שהרי וודאי היה ריכוך וריפוי קודם. ויש ליישב שכאשר המטרה היא תיקון המאכל בבישול, כל שרק עבר ריכוך אין בו תועלת של בישול, ורק כאשר המטרה היא הריכוך בעצמו, חייבים על הריכוך מצד התולדה של ריכוך דבר קשה. [ולפי זה אין איסור להכניס סוכר ומלח למים חמים כאשר המטרה לא להמיס אותם אלא לתקן את המאכל, שהרי אין כאן כלל מלאכה של הרפיה דבר קשה, וצ"ע].

המסת חמאה

הגרש"ז איערבאך (שש"כ פ"א הערה קצח) הביא לדברי כלכלת שבת (שם) ושבתית השבת (שם) שיש בהמסת חמאה משום ריפוי דבר קשה, וכתב לבאר דאפי' שתחילת בריית החמאה הוא בחלב שהוא בכלל נוזלי, כיון שהחמאה בגדר פנים חדשות באו לכאן, נחשב שתחילת בריית החמאה כדבר קשה, ושוב שייך בה איסור ריפוי דבר קשה.

אבל האגרות משה (אורח ח"ח סי' עד אות ו) דן לגבי הנחת חמאה על גבי תפוחי אדמה ולא חשש כלל מצד החמאה להיות דבר רך, ואפשר שיעמו משום שמעיקרה של החמאה היא הייתה חלב, אמנם הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק בישול פ"ג ענף ג) גם התיר להמיס חמאה על תפוחי אדמה, וביאר משום: 'דכיון שהחמאה ראויה למאכל אין בה בישול בריכוך בלבד', וזה עולה כשיטתו שנתבאר לעיל שאין איסור ריפוי דבר קשה בדברי מאכל.

והגרש"ז כתב שהסתפק שכל מה שאסור להרפות דבר קשה, הוא דווקא כאשר צריכים לזה חם שהיה סולדת בו, אבל כאשר מספיק גם חום שאין בו בישול, ההרפיה אינה בכלל מלאכת בישול, שאם לא כן יהיה אסור להוציא את החמאה ביום חמים מהמקרר, שהרי החמאה נמסה בחום החדר, והניח הדבר בצריך עיון, ועוד כתב (שם) הערה ר"ג) לדון להתיר עשיית צנימים כאשר עשייתם מצריכה חום מועט שאין היד סולדת בו, ועוד כתב (שם) טעם להתיר שאתרי שכבר עבר תהליך הרפיה בבישול שוב לא שייך איסור הרפיה נוסף, וזה עולה כדברי שביתת השבת.

המסת השוקולד בסופלה

ומעתה יש לדון במחמם סופלה ובתוכו שוקולד, האם יש איסור מצד שהוא מרפה את השוקולד שהוא כעת דבר קשה לעשות רך, ולכאורה הנידון דומה ממש לדין של האורחות חיים בשומן שבתוך הפטטידה שכוין שכבר התרכך בשעת האפייה שוב אין איסור להמיסו, וגם את השוקולד אין איסור לחזור ולהמיסו. ולטעם של שביתת השבת ואגלי טל הביאור הוא, משום שהשומן נשתנה לעולם בבישול ואין ריפוי לאחר בישול שיש בו שינוי, והוא הדין בשוקולד שנשתנה באפייה הראשון שאין ריפוי לאחר האפייה שיש בה שינוי.

והגם שלמבואר בכלכלת שבת ההיתר בשומן משום שמעיקרו הוא נמס ולא קשה, אבל השוקולד עיקרו הוא פרי שעובר קלייה וטחינה ואינו נמס מעיקרו, אך מתוך דברי האורחות חיים מוכח שגם עיקר ברייתו של השומן הוא קשה, ואפי' הכי מותר כיון שכבר נבשעת האפייה.

וכל שכן לשיטת הרב פעלים מהרש"ם ברזאן בדעת תורה והגרי"ש אלישיב שכלל אין איסור של ריפוי דבר קשה בדברי מאכל, שמוותר לחזור ולחמם את הסופלה. וגם הגר"א נבנצל תלמיד הגרש"ז איערבאך כתב (תשובות יבי אביגדור הלוי עמוד שז) שאין איסור בהמסת שוקולד.

להלכה:

א. בנידון חימום 'סופלה' בשבת מצד חשש איסור 'נולד' יש להקל: א. יש שכתבו להתירו, מצד שהשוקולד הוא דבר מועט ביחס לכל העוגה ובדומה לשומן הפטטידה שמוותר לחממו כי הוא מעט ואינו ניכר. אולם ביררנו כי לכאורה בסופלה אין להתיר מטעם זה, גם מאחר וההיתר בפטטידה הוא שהשומן נחשב 'טפל' לפטטידה ועיקר החימום הוא בשביל הפטטידה, אבל בחימום הסופלה פעמים שעיקר מטרת החימום היא לצורך המסת קוביית השוקולד ולא ניתן לומר שהוא נחשב 'טפל' ואינו עיקר; גם מצד ההיתר שכתבו הפוסקים בשומן (שו"ע הרב בדעת המגן אברהם) שהשומן אינו ניכר כי הוא נמס בתוך הפטטידה ו'נבלע בפת עצמו', אבל כאן השוקולד אינו נספג בתוך הסופלה והוא ניכר בפני עצמו, ולא אם כן השוקולד ממש מועט, או שנספג ברובו במאפה ואינו ניכר בפני עצמו, או באופן שגם לאחר המסת השוקולד אינו נעשה נוזלי אלא צמיגי מאוד, בזה יש להתיר מטעם זה שאינו ניכר. ב. מטעם אחר יש להתיר על פי המבואר בראשונים, שאין איסור 'נולד' אלא כאשר הוא מתקן את המאכל על ידי כך, ומקודם לא היה ראוי לעיקר ייעודו כמו בפרי העומד למשקין, וכאן שהשוקולד שבתוך הסופלה מתאים לאכילה גם במצב מוצק, אף שהאדם רוצה לאכלו במצב חם ונוזלי, אין כאן שינוי חשוב של 'תיקון' ואין על כך שם 'נולד' ומותר.

ב. בנידון 'מרפה גוף קשה' גם כן הדבר מותר על פי דברי האורחות חיים שדבר שכבר התרכך בשעת האפייה שוב אין איסור להמיסו, ומשכך גם את השוקולד שכבר נמס פעם אחת אין איסור לחזור ולהמיסו, ולשיטות הפוסקים שכלל אין איסור ריפוי דבר קשה בדברי מאכל, ודאי שמוותר לחזור ולחמם את הסופלה ואין איסור בהמסת שוקולד.

לעשות סגולה נגד 'עין הרע' בשבת

בני המשפחה התארגנו ליוזמה מבורכת - לעשות 'שבת התאחדות' לכל המשפחה הענפה, כאשר כולם על כל יוצאי חלציהם ארוזו מטלטליהם וקמו ונסעו למושב בצפון הארץ. במהלך סעודת השבת, נעמד אחד הדוידים להראות דבר פלא, ואמר שידוע מסגולה פלאית נגד 'עין הרע', וזה מעשי הסגולה: מודדים מים בכף שלוש פעמים, לאחר מכן אדם מכניס אל תוך מים אלו כל ראשי אצבעותיו, ומעלה במחשבתו שכל עין הרע שיש עליו יעברו אל תוך מים האלו, לאחר מכן מודדים פעם שניה את המים בכף ובדקים אם נוסף מים יותר משלוש כפות, היה נוסף במים שיעור זה, הרי זה סימן שיש עליו עין רעה, ורוחץ פניו במים האלו וזו היא רפואתו, ואם לא נוסף מים יותר משלוש כפות, סימן שאין עליו עין רעה. ויש לדון האם מותר לעשות פעולה זו בשבת:

תשובה: הנה יש בזה שתי שאלות א: האם מותר למדוד את המים בשבת ב: האם מותר ללחוש בשבת, ולענין השאלה הראשונה איתא משנה בשבת (קנז.) ומוודין את המטלית ומוודין את המקוה ובגמ' [בע"ב] עולא איקלע לפי ריש גלותא חזייה לרבה בר רב קונא דיתיב דאוונא דמיא וקא משח ליה אמר ליה אימר דאמרי רבנן מדידה במצוה דלאו מצוה מי אמור אמר ליה מתעסק בעלמא אנא, וכן בתוס' (שם קכו:) במצוה שאני כדאמרינן בשילהי מכליתין גבי מדידה דהתם לא הוי איסור כ"כ אלא משים דהוי כעובדא דחול:

ועולה מזה שהתירו מדידה לצורך מצוה, וכתב בטור (סימן שו ז) וז"ל: 'לחש שלוחשים על כאב הראש שלוקחין אזורו ומוודין בו ג' אמות ג"פ ואומר הלחש על המדידה, 'אבי העוזר' התירו במשום לחש ליבא שמותר ללחוש בשבת, ומשום מדידה נמי ליכא דמתעסק הוא אצל מדידה [דאין כונתו על המדידה רק על הלחש], וה"ר משה הכהן אוסרו, והר"מ מרוטנבורג היה מדמה אותו למדידה של מצוה, וכן פוסק המחבר שם שמותר למדוד אזור דהוי מדידה של מצוה, ואם כן מבואר אפיה כי מותר למדוד את המים בשבת דהוי מדידה של מצוה.

ולענין השאלה השנייה, האם מותר ללחוש בשבת: איתא ירושלמי (פי"ד ה"ג) 'לוחשין לעין', ומפרש המרדכי שבת (קפה) בשם הר"ר יחיאל מפרי"ש, האדם החולה מחמת עין הרע לוחשין משום דסכנה גדולה היא. ומביא שם במרדכי עובדא שפעם אחת חש רבינו שמחה בעיניו, ואשה אחת לימדה לה"ר אביגדור הכהן לחש אחד והיה לוחש בשבת פעמיים ביום על העין אחד בבוקר ואחד בערב ע"כ. וכן פוסק הטור (י"ד ס' קט"ט) מי שנשכו נחש ועקרבו מותר לנחוש עליו אפילו בשבת, וכתב הרמב"ם, אע"פ שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו כדי שלא תיטרף דעתו, וכתב הבי"ש שם ומה שהוצרכו להתיר זה בשבת, היינו משום דאסור להרבות בשיחה בטילה בשבת, לכך בא להשיעור ששיחה זו מותרת, וכן פוסק בשו"ע הרב (ס' שו ס"ב) וז"ל: 'וכן כל מיני לחשים שיש בהם רפואה מותר ללוחשם בשבת כמו בחול ואין בהם משום ודבר דבר':

העולה לדינא:

מותר לעשות הלחש נגד עין הרע בשבת, וכן פסק הגר"ש ואזנר (שבת הלוי ח"ב ס' יז) וז"ל ובענין מדידות כפות מים לצורך ביטול עה"ר בשבת אם מותר בענין לחש על עה"ר עצמו בשבת מבואר בירושלמי לוחשין על העין... ומסיים. עכ"פ משום עה"ר יש מקום להתיר יותר מחולה שאין בו סכנה ופשיטא במדידה הנ"ל כמדידה במצוה הוא למי שמקובל לו סגולה הנ"ל כסגולה בדוקה ע"כ: ובשו"ת אמרי אברהם [ח"א ס' יח] חולק ע"ז מפני שלוש סיבות א: כיון שמוליד איזה כוח חדש במים אלו, א"כ יש בו מוליד דבר חדש בשבת ואסור לעשות כן ב. דהוי כמו פרי שלא גדל כל צרכו ונגמר בשבת דאסור לטלטלי דהוי מוקצה, וגם בזה כיון ברצונו בהוספת מים אסור לטלטלו בשבת ג. דלא דמי למה שמבואר בשו"ע (בסימן שו) שמותר ללחוש בשבת ואין בזה גזירה אטו שחיקת סממנין, כיון דאין בזה אוכל ומשקה, אבל כאן יש משקה גזרי אטו שחיקת סממנין. ובשו"ת ויען יוסף (א"ח קלד) מיישב דאין בזה משום שחיקת סממנים, מכיון שעל חולה כל הגוף אפילו חולה שאין בו סכנה לא גזרו אטו שחיקת סממנין, ופוסק במותר לעשותו בשבת.

השימוש ב'גזיבו' - אוהל נייד בשבת

בני המשפחה חזרו יחד מבית הכנסת לאחר תפילת מוסף של שבת, בעודם פוסעים לביתם נהנו הם ממוזג האויר הנוח והשמש החמימה ששלטה באותה השעה, אמרו וגמרו שאת סעודת השבת יאכלו בצוותא בחצר גינתם תחת 'הגזיבו' שהוא אוהל נייד המתקפל שקנו לא מזמן; כאשר עמדו לפתוח את 'הגזיבו' התיישבו בדעתם לשאול, האם הדבר מותר בשבת, כי שמא יש בזה משום עשיית 'אוהל' בשבת:

תשובה: בשו"ע (סי' שטו ס"ה) כתב וז"ל: כסא העשוי פרקים וכשרוצים ליישב עליו פותחים אותו והעור נפתח וכשמסירים אותו סוגרים והעור נכפל, מותר לפותחו לכתחילה.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק כ"ז) הטעם כיון והוא עומד ועשוי לכך מבעוד יום אלא שפושטו ומיישבו כדי ליישב עליו, והביא עוד את דברי המגן אברהם ס"ק ח', ש"כ ומהאי טעמא שרי להעמיד החופה ולסלקה וכו' וכוונתו כשהיתה החופה קשורה בהכלונסאות מערב שבת כמש"כ השעה"צ ל"ד.

ורבים הפליאו והתחבטו בהבנת דבר המג"א אלו, שהרי מפשטות דברי השו"ע נראה שלא התיר אלא בכעין כסא טרסקל שעיקר מטרתו ליישב עליו ולא לאהיל, ואיך נלמד היתר להעמיד חופה שמטרתה היא לשם 'אהל' הגם שקשורה לכלונסאות מער"ש ואין בה אלא מעשה פשיטה מיתוח וקיפול.

ומצינו שני דרכים להבנת דבריו: הדרך הראשונה: [כתבו הפרמ"ג א"א סק"ח וכן בשו"ת הת"ס חלק א"ו"ח סי' ע"ב, חזו"א סי' נ"ב סק"ו, משנ"ב הכא עפ"י המבואר בשעה"צ סק"ה ועוד] שכונת המג"א אכן להתיר גם כשעושה אוהל לשם צל והגנה, כיוון וכל חלקי האוהל מחוברים ומוכנים ואינו אלא פושט ומקפל, ואי"ז בגדר עשיית אוהל,

הדרך השנייה: [שו"ת נודע ביהודה תנינא הא"ח סי' ל', שו"ע ס"ע י"ג ועוד] אין כוונת המג"א להתיר אלא בכעין חופה שפורסים לכבוד חתן וכלה או לכבוד ספר תורה ולעולים לתורה בשמחת התורה וכדו', שאין מטרתו לשם צל והגנה כלל אלא לשם כבוד ונוי גרידא, אבל אם כוונתו לאהיל לשם צל או הגנה מגשמים ורוחות וכדו' ודאי אסור הדבר, ואפ"י כל חלקי האוהל מחוברים זה לזה ככסא טרסקל ואינו צריך אלא מיתוח וקיפול, וזה שהתיר הרמ"א בסימן תרכ"ו ס"ע ג' לסגור ולפתוח הגג שעל הסוכה הגם שכוונתו להגנה מגשמים וכדו' היינו משום שמחובר בצירים לבנין ולכותל ומקומו קבוע שם ואינו מטלטל ממקום למקום ונעשה בטל לבנין כדלת המחוברת לבנין ואינו בגדר עשיית אוהל שמשמעתו הפשוטה שניתן לטלטלו ממקום למקום.

והנה הרבה חילוקי דינים למעשה נגזרים לפי שיטות הנ"ל, ובראשם השימוש "במטריה" להגנה מגשם או שמש הקופחת, ובכלל זה מה שמצוי היום מאוד "אוהל נייד המתקפל" אשר כל חלקיו ויריעותיו מחוברים בצירים ובמוטות ועשוי לפשיטה וקיפול בקלות ובלא תקיעה בחזק וגבורה, דלפי הדרך הראשונה היה לנו להתירם ככסא טרסקל אולם לדרך השנייה אסור הדבר, כיון ומטרתו היא לשם הגנה משמש או גשמים, דאז אפ"י בשביל הגג בלבד בלא המחיצות איכא איסורא.

אומנם למעשה הסכימו הפוסקים גם אותם הנוקטים בדרך הראשונה לאסור בהחלט השימוש במטריה וכן באוהל הנניד הנ"ל. והיינו דאין לפותחו בתחילה בשבת וכן לסגורו. וכבר פשט איסורו בכל ישראל וכל המשתמש בו בשבת נחשב לפורץ גדר.

ועוד כתבו הפוסקים שאפילו אם יפרוס "המטריה" עוד מערב שבת אסור להרימו ולהניחו בשבת מעל ראשו דנחשב למוקצה, ובטעם הדבר כ' הנוודע ביהודה שהובא גם בשעה"צ בסי' ש"א ס' ל"ב דיש לחוש בזה למראות העין שיחשדהו שפתחו בשבת כי מי יודע אם אכן היה פתוח עוד מער"ש, ובביה"ל הנ"ל בסופו חשש גם משום הוצאה לרשות הרבים במקום שאין בו עירוב, ובס' חכמת שלמה על השו"ע בסי' שט"ו כתב שנראה לפענ"ד דכמו שבמנורה של פרקים אסור לטלטלו מאחר שיכולה בקל ליפול ולהתפרק יבוא לחברה בחזק ע"י תקיעה, וכן מצאנו כמה דברים שגזרו כע"ז, א"כ מכל שכן בזה דאסור כלל לטלטלו דהוי מוקצה מכה שמא יהא נפרק ויעמידנו ובפרט הכא דשכיח להעמידו, א"כ בודאי דיש לגזור שלא להשתמש בו אפ"י היה עומד מער"ש וזה ברור, ודוק היטב ע"י"ש.

אלא שנתר לנו לדון אם אותם פוסקים יאסרו השימוש גם "בגזיבו" שהיה פרוס עוד מער"ש. ולכאורה נראה דיש לחלק בין הדברים שהרי באהל נייד הנ"ל אין בו החשש של מראות העין דמדוע לחשוש שפתחו דוקא בשבת והרי עוד מער"ש היה ראוי לפרוסו [ואינו דומה למטריה שאין פותחים אותה אלא בזמן ירידת הגשמים], וכן אין מקום לחשש בו שמא יוצאנו לרה"ר במקום שאי"ב עירוב מכיון והוא דבר גדול שלא שייך בו כל כך טלטול, אלא מונח במקומו לזמן רב ואין גרילים להזיזו ממקומו ובודאי לא להוציאו ממקום שמונח בו.

וכמו כך נראה דבגזיבו אין לחוש שמא יתפרק ויבוא לתוקעו בחזקה, גם זה מהטעם הנ"ל שהוא נעשה לעמוד במקומו ולא ליטלטל, לפיכך נראה לומר שאם היה פתוח אפ"י טפח מער"ש וכ"ש כשפתחו כולו אין איסור להמשיך ולפתחו ולהשתמש בו, העולה לדינא:

- א. אוהלים המתקפלים שהיו מקופלים מער"ש ולא פרוסים אפ"י טפח, אין לפותחם בשבת או לסגורם כלל. אולם אם היו כבר פרוסים מער"ש או אפ"י פתוחים טפח מער"ש, יכול להמשיך לפרוסם ולהשתמש בהם ולהינות מהם בשבת. ב. מטריה אפ"י היתה כבר פרוסה ועומדת מער"ש אסור הפוסקים האחרונים להשתמש בה או אפ"י לטלטלו, והמשתמש בה נחשב לפורץ גדר.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com